

Friedrich Nietzsche

*Filosofie
v tragickém
období Řeků*

VYŠEHRAĐ

Translation © Jan Březina (heirs), Jiří Horák, 2015

ISBN 978-80-7429-481-5

PŘEDMLUVA

U lidí, kteří jsou od nás vzdáleni, stačí znát jejich cíle, abychom je buď vcelku přijali, nebo zavrhli. Ty, kteří jsou nám blíží, posuzujeme podle prostředků, kterých ke svým cílům používají: často zavrhuje jejich cíle, ale milujeme je kvůli jejich prostředkům a způsobu jejich snažení. Filosofické systémy jsou však zcela pravdivé jen pro jejich zakladatele: pro všechny následující filozofy jsou obyčejně velkým omylem, pro slabší mozky sumou chyb a pravd; jako nejvyšší cíl však určitě omylem, a proto hodné zavržení. Proto mnozí lidé odmítají každého filozofa, protože jeho cíl není jejich cílem; jsou vzdáleni. Kdo má ale radost z velkých lidí, raduje se i z takových systémů, třebaže jsou zcela mylné: mají přesto v sobě nějaký bod, který je zcela nevývratný, určité osobní naladění, barvu, dají se použít, aby se získal obraz filozofa: podobně jako se dá z rostlin na určitém stanovišti usuzovat na složení půdy. Jde o způsob života a pohled na lidské záležitosti, který zde již v každém

případě byl, a tedy je možný: „systém“, nebo alespoň část systému, je pak rostlinou vyrůstající z této půdy.

Dějiny oněch filosofů vyprávím zjednodušeně. Chci zdůraznit z každého systému jen jeden bod, který je kusem *osobnosti* a patří k onomu nevyvratitelnému, neoddiskutovatelnému, jež mají dějiny uchovat: je to počátek k tomu, abychom pomocí srovnávání získali a znovu vytvořili ony charaktery a dali opět zaznít polyfonii řecké povahy. Cílem je osvětlit to, co *vždy* musíme *milovat* a *ctít* a co nám nesmí být žádným pozdějším poznatkem uloupeno: velký člověk.

POZDĚJŠÍ PŘEDMLUVA

Tento pokus vyprávět dějiny starších řeckých filosofů se od podobných pokusů liší svou stručností. Té se dosáhlo tím, že se u každého filosofa zaměřujeme jen na malou část jeho učení, tedy neúplností. Ale byly vybrány ty stránky učení, v nichž nejsilněji vystupuje osobnost filosofa, zatímco úplný výčet všech možných tradovaných myšlenek, jehož podání je v rukovětích zvykem, způsobuje vždy jednu věc, totiž že to osobní oněmí. Tak se stávají taková pojednání nudnými, neboť na systémech, které jsou již vyvráceny, nás zajímá právě již jen to osobní, neboť to je věčně nevyvratitelné. Ze tří anekdot lze vytvořit obraz člověka; pokusím se o to, abych z každého systému vybral tři anekdoty, a to ostatní pustím k vodě.

před sebou život v jeho bujné dokonalosti, protože se u nich, na rozdíl od nás, nezaplétá cit myslitele do rozporu touhy po svobodě, kráse, velikosti života a pudu k pravdě, která by se jen ptala: Jakou cenu má vůbec život? Úlohu, kterou musí filosof plnit uvnitř skutečné kultury utvářené podle jednotného stylu, nelze plně pochopit z našich poměrů a zkušeností, protože takovou kulturu nemáme. Jen kultura, jako je ta řecká, může odpovědět na otázku po oné úloze filosofa, jen ona je s to filosofii vůbec ospravedlnit, protože jedině ona ví a může dokázat, proč a jak není filosof náhodným, hned sem, hned tam štvaným poutníkem. Existuje železná nutnost, která poutá filosofa k pravé kultuře: ale jak, jestliže tato kultura neexistuje? Pak je filosof nevypočitatelnou, a proto hrůzu budící kometou, zatímco v příznivém případě září jako hlavní souhvězdí sluneční soustavy dané kultury. Proto ospravedlňují Řekové filosofa, protože jen u nich kometou není.

2.

Po těchto úvahách bude bez problému přijato, budu-li o předplatónských filosofech mluvit jako o sounáležející společnosti

a mám-li v úmyslu pouze jim věnovat tento spis. Platónem začíná něco zcela nového, nebo, jak lze stejně oprávněně říci, Platónem počínaje chybí filosofům ve srovnání s onou geniální republikou od Thaléta po Sókrata něco podstatného. Chce-li se kdo o těchto starých mistrech vyjádřit nepříznivě, nechť je nazývá jednostrannými a jejich epigony na čele s Platónem mnohostrannými. Správnější a nepředpojatější by bylo chápat ty druhé jako filosoficky smíšené charaktery, ty první jako čisté typy. Platón sám je první velkolepý, výrazně smíšený charakter, a to jak ve své filosofii, tak i svou osobností. V jeho učení o idejích se spojují sókratovské, pythagorejské a hérakleitovské prvky: není proto typicky čistým fenoménem. Také u Platóna jako člověka se mísí rysy královsky uzavřeného a soběstačného Hérakleita a dušeznalého dialektika Sókrata. Všichni pozdější filosofové jsou takové smíšené charaktery; kde se u nich objevuje něco jednostranného – jako například u kyniků – není to typ, nýbrž karikatura. Mnohem důležitější ale je, že jsou zakladateli sekt a že jimi založené sekty byly vesměs opozičními útvary proti helénské kultuře a proti její dosavadní jednotě stylu. Hledají svým způsobem spasení, ale jen pro

jednotlivce nebo nanejvýš pro blízké skupiny přátel a učedníků. Činnost starších filosofů, i když nevědomky, usiluje o léčení a očistu ve velkém; mohutný běh řecké kultury nemá být zdržován, strašná nebezpečí mají být odstraněna z cesty, filosof chrání a obhajuje svou vlast. Nyní, od doby Platónovy, je v exilu a konspiruje proti vlasti.

Je to skutečné neštěstí, že nám tak málo zbylo od oněch starších filosofických mistrů a že nemáme nic úplného. Nedobrovolně je pro onu ztrátu měříme nesprávnými mírami a necháváme se nepříznivě ovlivnit čistě náhodnou skutečností, že Platónovi a Aristotelovi, oproti těm dřívějším, nikdy nechybělo hodnotitelů a opisovačů. Někteří předpokládají, že knihy mají vlastní prozřetelnost, *fatum libellorum*, ta by ale musela být velmi zlomyslná, když považovala za dobré vzít nám Hérakleita, nádhernou báseň Empedoklovu, spisy Démokritovy, které staří stavěli na roveň Platónovi, ježž on svým géniem ještě převyšuje; a tato prozřetelnost nám vkládá do ruky náhradou stoiky, epikurejce a Cicerona. Nejvelkolepější část řeckého myšlení a slovesných projevů je pro nás pravděpodobně ztracena: osud, jemuž se nebude divit ten, kdo si vzpomene na zlý úděl Scota

Eriugeny nebo Pascala a uváží, že i v tomto osvíceném století se první náklad Schopenhauerovy knihy *Svět jako vůle a představa* musel stát makulaturou. Chce-li kdo pro takové věci předpokládat zvláštní fatalistickou moc, nechť tak učiní a řekne si s Goethem: „Na nízkost nikdo si nestěžuj, neboť to je to mocné, ať se ti říká cokoliv.“ Zejména je mocnější než moc pravdy. Lidstvo tak zřídka vytvoří dobrou knihu, v níž se se smělou svobodou zpívá bojová píseň pravdy, píseň filosofického heroismu: a přece to závisí na nejubožejších náhodách, na náhlém zatemnění hlav, na pověrečných záchvatech nebo antipatiích, v posledku na prstech líných psát, nebo dokonce na housenkách či špatném počasí, zda taková kniha žije ještě o století déle, nebo se změní v práchnivinu či hlínu. Ale nechceme naříkat, spíše si sami poslechneme odmítavá i útěšná slova Hamannova, jež určil učencům, kteří naříkají nad ztracenými díly: „Což nestačí umělci, který se trefil do ouška jehly jednou čočkou, celá měřice čočky, aby se pocvičil v nabyté dovednosti? Tato otázka by se měla položit všem učencům, kteří díla starých mistrů nedovedou používat chytřeji než onen umělec čočku.“ V našem případě by se ještě mělo připojit, že nám by nemuselo

být zachováno už ani slovo, ani anekdota, ani letopočet navíc, ba mohlo by toho být mnohem méně, abychom se poučili, že Řekové filosofii ospravedlňují.

Doba, jež si potrpí na takzvané všeobecné vzdělání, avšak nemá žádnou kulturu a v jejím životě chybí jednota stylu, si popravdě nebude vědět s filosofií rady, i kdyby ji na ulicích a tržištích vyhlašoval sám génius pravdy. V takové době zůstává spíše učeným monologem jednotlivých chodců, náhodnou kořistí jednotlivce, skrytým tajemstvím vlastní komůrky či neškodným žvaněním akademických starců a dětí. Nikdo se nemůže odvážit naplnit zákon filosofie o sobě, nikdo nežije filosoficky, s onou prostou mužnou věrností, jež myslitele starověku nutila, ať byl kdekoli a činil cokoli, počínat si jako stoik, pakliže jednou přislíbil věrnost stoicismu. Všechno moderní filosofování je politické a policajtské, omezené vládami, církvemi, akademiemi, mravy, módou a lidskou zbabělostí, jež z něj činí učené zdání: zůstává jen u povzdechu „kéž by“, nebo u poznání „kdysi dávno“. Filosofie je bezprávná, a proto by ji moderní člověk, kdyby k tomu měl vůbec odvalu a svědomí, měl zavrhnout a zapudit ji nějakými obdob-

nými slovy, jimiž Platón ze svého státu vykázal tragické básníky. Zůstala by jí ovšem ještě jedna odpověď, tak jako zůstala oněm tragickým básníkům tváří v tvář Platónovi. Mohla by snad říci, kdyby jen byla jednou přinucena promluvit: „Ubohý národe! Je to snad má vina, bloumám-li pod tvou vládou po venkově jako věštkyňe a musím se skrývat a přetvářet, jako bych byla hříšnice a vy moji soudcové? Pohleďte na mou sestru umění! Daří se jí jako mně, jsme zahrnány mezi barbary a nedovedeme se již zachránit. Schází nám zde, pravda, jakékoli dobré právo: ale soudcové, před nimiž se nám dostává práva, soudí také vás a řeknou vám: Nejprve mějte kulturu, pak teprve seznáte též, co chce a zmůže filosofie.“

3.

Zdá se, že řecká filosofie začíná nesmyslným nápadem, větou, že voda je původem a mateřským lůnem všech věcí. Je opravdu nutné zůstat nad tím tiše a vážně stát? – Ano, a to ze tří důvodů. Za prvé: protože tato věta vypoovídá o původu věcí, za druhé: protože to činí bez obrazů a báčhorek, a konečně za třetí:

POZNÁMKA PŘEKLADATELE

Filosofie v tragickém období Řeků je dílko pocházející z Nietzscheho pozůstalosti a vzniklé v raném tvůrčím období kolem roku 1873. Rok předtím vyšlo jeho *Zrození tragédie z ducha hudby* – jedná se tedy o dobu, kdy se Nietzsche intenzívně zabýval raným obdobím řecké kultury. V té době plánoval napsat „filosofickou knihu“, která by zachytila myšlenkový svět předsókratiků a stala se kritickým zrcadlem filosofie soudobé, ale i té, která v Řecku následovala po tomto tragickém období a kterou zahajují Sókratés a Platón. Nietzsche měl pro předsókratiky nejen velký obdiv a úctu, ale i hluboké porozumění a považoval je za vrchol řeckého myšlení. Řecké *tragikos* znamená nejen „tragický“, ale i „vznešený“. Co následovalo po nich, to byly, jak to sám nazývá, již „smíšené charaktery“, zatímco tito duchovní obři představují ryzí, čisté filosofování spočívající na bezpečné intuici.

Vrcholem této drobné práce je Nietzscheho charakteristika filosofa mu nejdražšího

a s ním vnitřně spřízněného – Hérakleita z Efesu. Ale i jiné filosofy této doby dokázal zobrazit nesmírně plasticky jako heroické postavy, vystupující z šera dávnověku, které daleko přesahují šed' následující průměrnosti. Pro tyto kvality i pro básnivý Nietzscheho jazyk stálo za to, podstoupit potíže spojené s překládáním jeho nesnadných textů. Domníváme se, že česká podoba tohoto dílka ukáže čtenáři v novém světle jeden z mohutných pramenů Nietzscheho myšlení.

Jiří Horák

EDIČNÍ POZNÁMKA

Český překlad vydaný původně ve Votobii roku 1994 jsme pro nové vydání podstatně opravili. Revize se opírají o kritickou edici Nietzscheho děl pořízenou G. Collim a M. Montinarim (*Werke. Kritische Gesamtausgabe*, Berlin/New York, de Gruyter, 1967nn), přesněji o její elektronickou verzi *Digitale Kritische Gesamtausgabe Werke und Briefe* (eKGWB), dostupnou na adrese <http://www.nietzschesource.org/#eKGWB/PHG>.

mž

FRIEDRICH NIETZSCHE
FILOSOFIE V TRAGICKÉM
OBDOBÍ ŘEKŮ

Edice Krystal, *svazek 17.*

Z německého originálu Die Philosophie
im tragischen Zeitalter der Griechen,

přeložili Jan Březina a Jiří Horák

Typografie Vladimír Verner

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

roku 2014 jako svou 1278. publikaci

Vydání druhé, ve Vyšehradu první.

AA 3,21. Stran 112

Odpovědný redaktor Martin Žemla

Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.

Doporučená cena 148 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-481-5